

Militārais mantojums parāda, cik bijām vakar un cik brīvi esam šodien

Jau kādu laiku un šobrīd Ukrainas kara dēļ jo īpaši ir pieaugusi interese par militārā mantojuma objektiem – Pirmā un arī Otrā pasaules kara fortifikācijas būvēm, bunkuriem, zemnīcām, no ārpasaules paslēptām kara pilsētiņām un arī ar tiem saistītajiem stāstiem. Stāstiem par notikumiem un cilvēkiem.

Objektu ir daudz, un daudzi no tiem joprojām arī nav līdz galam apzināti, bet lai jau apzināto sistematizētu un padarītu pieejamu iespējami plašam interesentu lokam, Igaunijas un Latvijas pārrobežu sadarbības programmas projekta «Militārais mantojums» ietvaros izveidots vienots abu valstu militārā mantojuma tūrisma piedāvājums. Apmeklētājiem atvērtas vietas, kas liecina par abu valstu neatkarības iegūšanu un atjaunošanu laikā no Pirmā pasaules kara sākuma 1914. gadā līdz 1991. gadam.

Jaunā tūrisma piedāvājuma atklāšana pirms nedēļas notika Rīgā, Okupācijas muzejā. Tai sekoja arī neliela ekskursija, ieskatu kurā piedāvājam arī jums.

Ir vairāk nekā 23 projekta partneru gan Latvijā, gan Igaunijā

Latvijas Lauku tūrisma asociācijas «Lauku ceļotājs» prezidente **Asnāte Ziemeļe** pastāstīja, ka ideja par šāda projekta nepieciešamību nākusi aptuveni pirms četriem gadiem no kaimiņiem Igaunijā: "Visprojekts ir balstīts zināšanās, piesaistot dažādus ekspertus, jo tūristi, ja viņus tēma interesē, ir ļoti zinoši. Kopā ir 23 projekta partneri gan Latvijā, gan arī Igaunijā, un apskates objekti nāk gan no viņiem, gan arī no tautas nostāstiem. Tas ir nekad nebeidzams stāsts, jo ik pa laikam mums tiek ziņots par atkal jauniem un interesantiem objektiem, kas atrodami mežos, pļavās un citās plašākai publikai nezināmās vietās. Visa projekta «Militārais mantojums» saturs ir atrodams arī mājaslapā www.militaryheritagetourism.info. Bez stratēģiskiem mārketinga partneriem mums ir arī investīciju objekti, kuriem esam piesaistījuši, kaut nelielus, bet tomēr pietiekamus naudas līdzekļus, lai tos uzlabotu. Piemēram, Ventspilī atjaunojām krasta baterijas torni, kuram nu trūkst tikai lielgabala."

Par to, kā visa informācijas vākšana un apkopošana notika, pastāstīja Vidzemes augstskolas docents, tūrisma un vides eksperts **Juris Smaļinskis**: "Šis kopīgais darbs ir pierādījis, ka ļoti fantastiskas un interesantas lietas atrodas no mums varbūt vien 100 metru attālumā. Un aizraujoši ir uzzināt arī no līdzcilvēkiem viņu stāstus, atmiņas."

Saimniece Ilze un Alona smeļot sacīja, ka par viņu gatavoto ēdienu jāsaka – vai nu labu, vai neko, kā par aizgājējiem

Pie mežabrāļu galda varēja nobaudīt gan ķilavas gan arī speķi

Vēsturnieks un pētnieks Kārlis Dambītis

Latviešu karš skāris spēcīgāk...

Uz jautājumu, kāpēc Latvijā ir tik daudz militārā mantojuma objektu, mēģināja atbildēt **Kaspars Špēlis**, zemessargs un militārās vēstures pētnieks: "Kā reiz izteicās vēstures profesors Ēriks Jēkabsons, Latvija atrodas Eiropas vēstures krustcelēs. Un Latvijas vēsturi nav iespējams saprast ar loģikas palīdzību. Šeit ir notikuši dramatiski, dinamiski notikumi, un mums ir šis unikālais uzdevums – jāmeklē jauns veids, kā iespējami plašākai sabiedrībai pastāstīt par šīm vēstures lappusēm. Jāuzsver, ka militārais mantojums jau nav tikai stāsts par militarismu, tajā ir arī ļoti daudz sociālās vēstures un starpdisciplināru tēmu, tai skaitā zinātnes vēsture utt.

Ja jautātu, kas ir militārā mantojuma lietotājs, iespējams, lielākajai

daļai tas asociētos ar vīrieti 50 gadu vecumā, kas ģērbjas armijas drēbēs un staigā pa nezināmiem militāriem objektiem ar nelielu draugu grupu. Taču tā tas nav, jo militāro mantojumu mēs lietojam ikviens. [...] Dīvēl vēsture tā ir izveidojusies, ka mums ir ļoti daudz labu materiālu, kas saistīti ar militāro jomu. 1. pasaules karš latviešus skāris smagi – mūsu stāsts ir visspēcīgākais Baltijā un pat visā reģionā. Tāpat 2. pasaules karš, pretošanās kustība un daudz citu tēmu."

Darbagalds vairākām armijām

Uz jautājumu, kāpēc tieši mums ir tik daudz militāro mantojuma objektu, atbildēja arī **Kārlis Dambītis**, Okupācijas muzeja vēsturnieks, Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas pētnieks un pasniedzējs: "Latvija 20. gs. faktiski bijusi iesaistīta visos reģionālajos militārajos konfliktos. Ja mēs izteiktos tēlaini, tad – mūsu teritorija ir bijusi darbagalds dažādām armijām, un vēl mūsdienās varam redzēt, kā kura armija šo darbagaldu ir sakārtojusi un izmantojusi savām vajadzībām. Vēsturiskais konteksts – kā ir norisinājušās kaujas, kas bijis iesaistīts šajās kaujās – tas viss cilvēkiem ir interesanti, jo, piemēram, 2. pasaules karš ir vēl pavisam nesena atmiņa, 1. pasaules

Pazemes pretgaisa aizsardzības rezerves komandpunkta lielā zālē, kur atradušās sakaru iekārtas

500 metrus garajās pazemes ejās, tikai ar luktura gaismu varēja saskatīt detaļas

karš jau mazliet tālākā... Bet galvenais – mēs, mūsu valsts ir izveidojusies uz šo divu militāro konfliktu bāzes. Mūsu uzdevums ir parādīt, kādas sekas, rētas tas viss ir atstājis mūsu zemē un sabiedrībā."

Arī ēdiens ir sava veida militārais mantojums

Pirms došanās izlūkot bunkurus un kara pilsētiņas, pietājam **etnogrāfiskajā viesu namā «Gungas» Adažu novadā**, aptuveni 30 km attālumā no Rīgas centra un 10 km attālumā no jūras. Izkāpām Dūņezera krastā, kur apbrīnas vērtas bija piecas autentiskas gulbalku mājas. Jāpiebilst, ka viesu nams ir saņēmis arī Zaļo sertifikātu, kas apliecina, ka tas saimnieko, ievērojot vidi un vietējo ainavu saudzējošus principus. Šoreiz projekta ietvaros tika piedāvāta tematiskā ēdienkarte, kas raksturo četrus laika posmus no Latvijas neatkarības iegūšanas līdz pat tās atjaunošanai. Saimniece Ilze piedāvāja ēdienus no 1. un 2. pasaules kara, kā arī mežabrāļu un padomju armijas laika virtuves. Viņai šajā reizē liela palīdzība bija ukraiņiete Alona, kas viesu namā guvusi patvērumu no kara plosītās Ukrainas. Ilze stāsta: "Kad man lūdza sagatavot šo ēdienkarti, sapratu, ka karu no ikdienas tik ļoti nemaz nevar atdalīt – tas ir viens vēsturiskais posms, kurā veidojusies mūsu kultūra. Manuprāt, 1. pasaules karš bijis vēl ar cara laika atskaņām, kas bijis redzams arī ēdienkartē, pro-

tams, virsniņu galdiem. Piemēram, tas bijis rasols, gan ne tāds, kādu mums ir pierasts ēst pēdējos 50 gados. Tur ir arī marinētas sēnes ar sipoliem un pupām, kas krievu virtuvē bija ļoti aktuālas. Starp 1. un 2. pasaules karu ļoti izteikti veidojās mūsu šodienas virtuve – sākām lietot pavārgrāmatas, sākām gatavot gaļas rolādes, ne vairs vienkārši novārījām gaļas gabalus. Mēs sākām gatavot arī dažādu veidu salātus, kā arī uz mūsu galda kā neatņemama sastāvdaļa parādās vinegrets. Jāatzīmē, ka mūsu galda kultūrai tajā laikā bija ļoti liela krievu virtuves ietekme. Bet, neaizmirstot, ka esam tomēr Latvijā, mēs uz galda likām arī kāļu pankūkas, kas 2. pasaules kara laikā daudzām ģimenēm, jo īpaši ziemas mēnešos, bija pamata vai pat vienīgais iztikas avots, jo kāļi bija palikuši kā nevienam nevajadzīgi dārzeņi. Tad nu tos gatavoja dažādos ēdienos."

Pie blakus galdiņa bija pavisam atšķirīgs galda klājums ar pavisam savādākiem – vienkāršākiem ēdieniem, ko vien mežabrāļi varējuši dabūt. Tur bija speķis, biežpiens, zirņu biezenis ar kaņepēm. Kaņepes, kā pastāstīja Ilze, ģimenes devušas līdzī savējiem, jo zinājuši, ka tās stiprina imunitāti un ir ļoti veselīgas, tad nu tās likuši klāt visur, kur vien varējuši. Bet pārsvarā jau mežabrāļi iztikuši no tā, ko līdzcilvēki atnesuši, tādēļ uz galda bija gan karašīņas (taupības maizītes), gan arī speķa rauši, bet uz uguns kaminā lēni sildījās mežabrāļu tēja. Iepazīstinot ar padomju laika ēdienkarti, Ilze uzsver, ka arī tas bijis laiks, kam raksturīgs deficīts un saimnieču īpašā māksla daudzus produktus aizstāt: "Piemēram, ja nebija šprotes veikalā, tad pašas iemācījās tās pagatavot. Padomju laikos bija populārs rasols, bet jau ar lētākiem produktiem – tajā bija desa, nevis gaļa, bet neatņemama sastāvdaļa bija zaļie zirņi, kas arī bija deficīts, tāpēc tos varēja pievienot tikai godos. Protams, galdā bija "siļķe kažokā", kā arī "šprotes kažokā". Neizpalika arī dažāda veida maizītes – tās bija ļoti raksturīgas

ik mēs stipri odien

Mežgarciema angāri, kur tikusi glabāta tehnika raķešu palaišanas iekārtām

padomju laikā – un ko tik cilvēki uz tām nelika, dažādus salātus, zivis – “pa smalkāko” bija pat nēgu maizes.” Bet vislielāko izbrīnu visos radīja banānu maizītes, kas, kā saimniece stāstīja, padomju laikos bijušas ļoti iecienītas viņas ģimenē: “Atceros, ka pirmo reizi banānu pagaršoju, kad man bija 19 gadi, krusttēvs tos atveda no Pēterburgas. Tie bija zaļi, un es pagaršojot nesa- pratu, kā kaut ko tādu var ēst. Bet, kad sapratām, cik tas ir garšīgs, kad ir gatavs, to atļāvāties tikai godos un pa vienai šķēlītei uz maizītēm.”

Zem zemes – pa tumšām ejām

Pirmo apskatījām **bunkuru pie Dūņezera, turpat Ādažu novadā**. Tas atrodas uz privātas zemes, līdz ar to mums netika izpaustas konkrētas koordinātas, jo objekts 30 gadu laikā ir piedzīvojis daudzus ziņkārīgo un metāla meklētāju “uzbrukumus”. Tas ir investīciju ietilpīgs, un, kā mums stāstīja, tāda otra objekta Pierīgā vairs neesot, kā arī tas esot ar ļoti lielu tūrisma potenciālu. Jāpiebilst, ka šis esot vislielākais no bunkuriem, kas atrodami apkārtnē mežā.

Stāsta K. Dambītis: “Padomju laikā viss šis apvidus bija paredzēts kā Rietumu robeža cīņai pret NA TO spēkiem. Tā jau ir modernā karadarbība, kad plaši tiek izmantota aviācija, un it īpaši ir aviācija, tā arī ir pretgaisa aizsardzība. Visam mūsu Baltijas apgabalam Ādažos atradās pretgaisa aizsardzības komandu vadība. Vienmēr ir galvenais komandpunkts, un ir rezerves komandpunkts, un šis ir tas rezerves komandpunkts, kura uzdevums brīdī, kad galvenais komandpunkts tiek iznīcināts vai nespēj funkcionēt, uzsākt darbību. Šeit atradās minimālais virsnieku, komandieru, karavīru apjoms, kas varēja pārņemt un vadīt kauju. Tas nozīmē, ka šeit bija jābūt pietiekoši daudz sakaru iespējām, lai nodrošinātu bunkurā esošajiem sakarus ar ārpusi. Faktiski visa Rīgas apkārtnē bija noklāta ar vairākām pretgaisa aizsardzības

sistēmu bāzēm. No 60. gadiem šīs bāzes atradās vairākās vietās, tāda bija Garkalnes, Olaines pusē, Carnikavas apkārtnē u.c. – bija izveidots tāds kā pretgaisa aizsardzības loks. Un no šejienes (kā rezerves varianta) varēja pārvaldīt ne tikai to, kas notiek Latvijā, bet arī Igaunijā un Lietuvā.”

Kā jau minējām, pazemes bunkurs ir privātpašums, un tas vēl nav brīvi apskatāms. Šobrīd 500 metrus garās ejas 1 500 m² lielā teritorijā var izstaigāt tikai saimnieces pavadībā. Objekts esot tāds, kāds tas ir atstāts pirms vairāk nekā 30 gadiem. Visi dokumenti, kas snieguši kaut kādas liecības par pagātni, esot sadedzināti, lielākā daļa metāla konstrukciju, cik vien varēja, bija izlauztas un aiznestas.

Pirms ieiešanas pazemes ejās visi tika brīdināti par to, lai turas kopā, lieto gaismas lukturišus un nekādā gadījumā nemēģini kaut kur aiz sevis aizvērt durvis, jo esot bijuši arī gadījumi, ka cilvēks nosēž kādā no telpām pat trīs stundas. Jau nokāpjot vien dažus pakāpienus uz leju, varēja just dzestro un smagnējo pazemes gaisu. Lai gan ārā pavasara saule gaisu bija sasildījusi, pazemē bija vien 8°C. Ejot viens aiz otra un lukturiša gaismā pārrunājot, ko šodien varētu ierīkot vēsajās ejās, viens ieteica vīna, cits – kartupeļu pagrabu... Brīdī, kad lielākā daļa novirzījās pa ejām, kur nu kurais, ejas klusumā paliekot vienam, nospiešot un bailu sajūta bija skaidri sajūtama... Ar mazo gaismiņu, kas jau bija gandrīz izdzisusi, gribējās tikai meklēt izeju uz virszemi, jo uzraksti krievu valodā un mitrais, aukstais gaiss nebija sabiedrotais.

Ciems, kura nebija neviens PSRS kartē

Tālāk devāmies uz nākamo pieturas punktu – **Mežgarciemu**, kas atrodas Ādažu novadā, netālu no autoceļa P1. Tur Carnikavas Novadpētniecības centra speciālists **Ivars Dimdiņš** izstāstīja par kādreizējo militāro bāzi/pilsētiņu. Tas bijis militārais ciems, kas pa-

domju okupācijas perioda kartēs neeksistēja. Teritorija uzrādīta kā daļa no meža vai iezīmēta kā “pionieru nometnes vieta”. Nekas nav liecinājis, ka tur atrodas PSRS militārpersonām būvēta pilsētiņa ar pretgaisa aizsardzības bāzi, kas Latviju padarījusi par militarizētaكو vietu pasaulē. Pēc 2. pasaules kara Latvijas teritorijā turpinājās strauja un vērienīga Padomju armijas dislokācijas vietu būvniecība. Svešās armijas karabāzes bija kā valsts valstī. Karaspēka daļas bija gandrīz katrā Latvijas vietā. Īpaši privilēģēta sabiedrības daļa bija atvaļinātie PSRS militāristi un to ģimenes, kuriem prioritāri bija jānodrošina dzīvojamā platība. Daudzi izvēlējās Latvijas pilsētas, jo tur bija augstāks dzīves līmenis nekā citviet PSRS. Militārpersonu kriminālnoziedzumi, impēriskā attieksme un visatļautība visspilgtāk raksturoja Padomju armijas klātbūtni Latvijā, demonstrējot režīma vienaldzīgo attieksmi pret Latviju un tās pamatiedzīvotājiem. Rūpīgi uzturētais mīts par “laimīgo dzīvi Padomju Latvijā” un “Padomju armiju kā atbrīvotāju” patiesībā bija dzīve uz pulvera mucas.”

Pirmā vieta, kur piestājam Mežgarciemā bija **informācijas stends**, kur divas planšetes bija aizklātas ar melnu plēvi. Ivars skaidroja: tas tādēļ, ka notiek rekonstrukcija, jo te vēsture vēl aizvien tiek veidota – planšetēs vārdi *okupācija* un *partizāni* vairākkārt esot izskrāpēti no teksta. Galvenais, ko Ivars vēlējas parādīt, – bija vienīgā karte, kurā atzīmēta šī vieta, bet – kā pionieru nometne. Zeme Mežgarciemam iedalīta 1961. gadā. Īpašums atgriezies pašvaldības rokās vien 1993. gada otrajā pusē, tomēr sākumā ar uzturēšanu bijis grūti. Bet 32 gadu starpposmā te bijušas izvietotas S200 pretgaisa raķetes, runājot, ka arī modernākās – S300 raķetes. Kā stāsta nu jau leģenda, šīs raķetes, kad bijusi nepieciešamība, cēlušās augšup no tādām kā šahtām... Interesanti, ka vēl šodien cilvēkiem, kas kaut ko tiešām pieredzējuši un varētu zināt, ir bail ko izpaust, viņi savas atmiņas labāk patur pie sevis. Tāpēc izpētes process esot grūts, un tas vēl turpinās...

Devāmies lūkot **angārus**, kuros glabāta tehnika ar raķešu palaišanas iekārtām. Iespaidīgās būves nu apaugušas ar zāli un kokiem, bet joprojām – gana iespaidīgas. Ielūkojāmies arī **pazemes punktā**, kur sienas gleznojums liecināja par aizejošo varu un ikdienišķām ainiņām...

Caur priežu mežu devāmies uz tādu kā **improvizētu “izstāžu zāli”**, kur no betona žoga, kas bijis visapkārt bāzei, vienkopus novietoti betona bārelji ar dažādiem uzrakstiem un zīmējumiem. I. Dimdiņš stāstīja: “2018.-2019. gadā tika uzsākts projekts par biznesa parka izveidi – izveidoti ceļi, pievilkt elektrība, ūdens un kanalizācija. Viss pieejams, nu tikai tiek gaidīti potenciālie investori.” Un, jā, arī šī projekta ietvaros sienu darbi tikuši apkopoti, salaboti un notīrīti. Šobrīd gan tiek daudz runāts par padomju varas pieminekļu likvidēšanu,

. 1928. gadā būvētā betona blokmāja varējusi aizsargāt cilvēkus arī no gāzu uzbrukumiem

un tādēļ vēl neesot zināms šo darbu tālākais liktenis. Tomēr esot jāsaprot, ka tā ir un paliek daļa no mūsu vēstures, un tieši šie objekti nav liekami vienā kategorijā ar okupācijas pieminekļiem.

Mangaļsala – stratēģiski nozīmīga vieta...

Un atkal atpakaļ uz Rīgu – uz **Mangaļsalu**, kur mūs jau sagaidīja gids un vēstures entuziasts **Jānis Zariņš**. Viņš pastāstīja, ka trīspadsmit gadu laikā, kopš viņš darbojas aktīvajā tūrismā, šī sala kļuvusi par populārāko militāro maršrutu gan Latvijā, gan Baltijā. Pēdējos gados, izstrādājot dažādus tūrisma projektus, esot izbūvēti divi stāvlaukumi, takas uz jūru, un kā nākamais projekts esot – audio gids. J. Zariņš: “Galvenie apskates objekti šajā teritorijā ir dažāda vecuma militārās būves – sākot pat no 400 gadus senas vēstures, par ko liela daļa gidu nemaz nestāsta. Bet pamatā te var redzēt būves no Krievijas caru laikiem – sākot no 1860.-1880. gadiem. Vēl ir apskatāmas īsi pirms 1. pasaules kara būvētas betona būves, kas ir kā krasta artilērijas baterijas; tās orientējoši ir celtas 1912. gadā. Un ir arī dažādi objekti, kas tapuši Latvijas pirmās brīvvalsts laikā, ir kaut kas no 2. pasaules kara un šīs tas arī no padomju laikiem. Bet būtībā var teikt, ka pēdējos 150 gadus šajā teritorijā saimnieks ir bijusi armija, kas te visu darījusi pa savam. Bet šobrīd te ir dabas parks «Piejūra», un šī ir aizsargājama dabas teritorija. Jāsaka, – lai cik tas nešķistu divaini, tieši pateicoties militārajām būvēm, te daba arī ir saglabājusies, un dabas parks ir liels – aptuveni 40 km garumā gar krasta līniju.”

Būve, kurā varējis patverties arī no gāzu uzbrukuma

Pirmā būve, kur piestājam Mangaļsalā, bija 1928. gadā būvētā sapieru pulka būvētā blokmāja. Un tā arī esot viena no svarīgākajām būvēm šajā salā, jo, ja kāds ienaidnieka karaspēks, piemēram, 1920. gadu beigās, pār Vecdaugavas dambi vēlējās iekļūt salā, tad šeit bijis pirmais sardzes postenis, caur kuru tik vienkārši iekšā nevarēja iet. J. Zariņš: “Informācija liecina, ka Latvijas armijā 1920. gadu sākumā bija iestāties kara inženieris Jānis Švalkovskis, kas bija mācījies Pēterburgā, piedalījies Baku ostas forta, Kauņas forta, kā arī Vladivostokas cietokšņa celtniecības darbos. Latvijas armijā viņš strādājis tieši ar-

mijas virspavēlnieka pakļautībā, un viņa uzdevums bijis izdomāt, kā ar pēc iespējas mazākiem līdzekļiem aizsargāt Rīgu pret desanta iebrukumiem no jūras puses. Un, cik ir zināms, viņš projektējis 14 šāda tipa blokmājas, no kurām šī ir lielākā. Un tās tika izvietotas stratēģiski nozīmīgos punktos – sākot ar Lieļupes grīvu (mūsdienu Jūrmalā) un beidzot ar Gaujas grīvu Carnikavā. Literatūra vēsta, ka šajā vietā neietu cauri pat gāzu uzbrukums, kā, piemēram, Nāves salā 1. pasaules kara laikā. Švalkovska būvēs bijušas iespējas ne tikai nodrošināt, ka visas lūkas un durvis ir hermētiski noslēgtas, bet bijusi arī īpaša gaisa attīrīšanas iekārta. Lai vai kā, cilvēki uz kādu brīdi varēja šeit patverties arī no gāzu uzbrukuma. Protams, ka tajā laikā koku un krūmu apkārt nav bijis, turklāt Mangaļsalas Ziemeļu daļā tajā laikā bijusi krietni “plikāka”, jo krasta artilērijas baterijas nepieļauj to, ka tām priekšā ir mežs – pirmām kārtām ir jāredz ienaidnieks un jāspēj arī šaut pa to. Nākotnē šo būvi plānojam padarīt vēl pieejamāku cilvēkiem un nodrošināt arī ar informatīviem materiāliem.”

...arī sava dzelzceļa līnija

Liklokiem izejot pa mežu, apstājoties pie zemūdens torpēdām un dzeloņdrašu kamoliem, nonācām pie dzelzceļa pārbrauktuves, kas nezinātajam paliktu nepamanīta. Par tās esamību liecināja vien pa kādam koka gulsnim un viens dzelzceļa pārbrauktuves stabiņš. Paejot vēl pa meža taciņu, nonācām arī uz perona jeb izkraušanas rampas. Un turpat pavisam netālu vēl joprojām redzamas mūcības noliktavas. Pie tām tuvāk un tālāk izvietoti augsti betona stabi, kuru galos kādreiz bijuši metāla stieņi. Tie esot kalpojuši kā zibens novadītāji, jo nepavisam nav bijis vēlams, ka negaisa laikā blakus mūcības noliktavām iespētu zibens. Jānis pastāstīja, ka militārās būves, kuras ir droši apskatīt tūristiem, šajā teritorijā esot aptuveni divdesmit, bet bez gida, iespējams, tās atrast būtu ļoti grūti...

Šis ir tikai pavisam neliels ieskats Latvijas militārā mantojuma objektos, bet tādu Latvijā un arī mūsu novadā ir ļoti, ļoti daudz. Ja ieinteresējam, laiks doties ceļā!

BAIBA REINSONE